

Eril Tarih Söyleminde Bir Osmanlı Kadın Kamusal Alanı: Hanımlara Mahsus Gazete

An Ottoman Feminine Public Sphere in Masculine History Narrative: Hanımlara Mahsus Gazete

*Zühre Canay GÜVEN, Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
E-posta: zcguven@konya.edu.tr*

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı Kadın
Kamusal Alanı,
Kadın Tarih Yazımı,
Tarih Yazımı,
Hanımlara Mahsus
Gazete.

Öz

Kadınların tarihin öznelere olmadığı eril tarih söyleminde erkeklerin başarıları ve savaşları yer alırken, kadınlar dışarıda bırakılır. Feminist tarih yazımı ise kadınları tarihin öznesi yapma amacıyla yola çıkar. Böylelikle, kadınlar alternatif bir kamusal alan yaratarak tarihin yalnızca öznelere olmaz; aynı zamanda tarih yapıcılar olarak sosyal gerçeklikleri inşa ederler. Türkiye açısından baktığımızda, kadın tarih yazımının Osmanlı'nın on dokuzuncu yüzyılın sonlarında başladığını görmekteyiz. Osmanlı'da 1895 yılında çıkmaya başlayan Hanımlara Mahsus Gazete kadınlara ait tarih yazımının ilk örneğidir. Bu makalede eril tarih yazımına değinilecek ve Hanımlara Mahsus Gazete'nin kadınları tarif etme biçimlerine bakılacaktır.

Keywords:

Ottoman Feminine
Public Sphere, Female
History Narrative,
History Narrative.

Abstract

Women have usually been excluded from the historical accounts in the masculine history narration, while the victories and wars of men take up a large space in it. On the other hand, feminist historiography sets out to make women the subject of history, constructing an alternative public sphere where women are not only the subjects but also history-makers. As far as Turkish history is concerned, feminine history narrative dates back the end of the 19th century. Hanımlara Mahsus Gazete is the first sample that relates women culture through a women newspaper published mainly by women in 1895 in the Ottoman Empire. This paper examines women culture in Hanımlara Mahsus Gazete along with a short review of masculine history narrative.

Giriş

Osmanlı’da modernleşme sürecinin başlaması on sekizinci yüzyıl sonlarına denk gelmektedir. Bu dönemdeki iktisadi ve toplumsal sorunların çıkış yolu olarak Osmanlı’nın Batı’ya yönelmeyi çözüm olarak gördüğü söylenebilir. Böylesi bir modernleşme çabası ise 1839’da ilan edilen Tanzimat ile yeni bir boyuta taşınmıştır. Yenilik hareketleri sadece askeri ve bürokratik alanda değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsal düzende de kendisini göstermiştir. Bu reformların belki de en önemlilerinden birisi kadınların eğitimi ile ilgilidir. Bu dönemde kadınlar lehine kanunlarda değişiklikler yapılmış, yasaklar nispeten yumuşatılmış, ayrıca başka fikir ve edebiyat alanlarında kadınların haklarını savunan yazılar yazılmaya başlamıştır (Taşkıran, 1973: 24). Osmanlı’da bu tür reformlar ile şekillenen kadın hareketi sesini duyurmak için başta İstanbul olmak üzere çeşitli mecraları kullanmaya başlamıştır. Bu hareketin meydana getirdiği etkinin en önemli yansımalarından birinin kadın yazımında ortaya çıktığı söylenebilir.

Toplumların belleklerini oluşturan sözlü kültürün yanı sıra tutulan kayıtlar ve dergicilik gibi faaliyetler tarih yazımında elbette oldukça önemli bir yere sahiptir. Toplumsal olanın bu inşa süreci ise belirli bir seçme ve yorumlama süzgecini beraberinde taşır. Bu yüzden, tarih yazımı geçmişin yeniden kurgulanmasını barındırmaktadır. Bir başka ifadeyle, tarih yazımı nesnel değildir. Toplumdaki her kesimin üzerinde mutabık olduğu bir tarihten ziyade tarih, tarihçi ve vakaların etkileşimi, geçmişle günümüz arasında bitmek bilmeyen bir diyalogudur (Carr, 1987: 30). Tarih yazımı tarihçinin bu olguları yorumlamasıyla bir kurgulamadan oluşur. Tarih yazımını üstlenen tarihçi ile tarihin bu etkileşimi tarih yazımını ideolojik bir sürece dönüştürür. Bir başka ifadeyle, toplumsal olanın inşası ve önemli olanın ne olduğunun belirlenmesi ideolojik bir arenadır.

Kadınların ve çocukların sosyalleşme süreçlerinde üstlendikleri görevler göz önüne alındığında, kültür aktarıcıları olarak taşıdıkları rol onlara ayrı bir önem katar. Fakat “kadın kültürü”, erkek-egemen kültür içinde hep ikincil kalmıştır. Genellikle kamusal bir düzlemde uzakta olan/bırakılan kadınlar çoğu zaman yalnızca sözlü kültürün anonim özneleri olarak tarih içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle, kadınların kendi kültür ve tarihlerinin yine kendileri tarafından yazılması, döneme ait olgu ve olayların tarih-yapıcılar olarak kadınların sesinden duyulması oldukça önemlidir (Durakbaşı, 2008: 17). Fakat toplumda çok önemli bir yere sahip olmalarına rağmen, kadınların tarih yazımından bütünüyle dışlanmış olmaları tarihin bir iktidar alanı, tarih yazımının ise “iktidar edimi” olduğunu açıkça göstermektedir (Berktaş, 2003: 19-20). Bu yüzden, tarih sahnesinden itilen/dışlanan kadınların kendi tarihlerini yazmaları; bir başka deyişle eril söylemin bakış açısını yansıtarak kurgulanan tarihçilik içerisinde kadınların kendilerini tarif edişleri dikkate değer bir noktadır. Egemen tarih yazımının öznesi olmayan kadınların, gazete gibi mecralardan kendilerini ifade ediş biçimleri onları yalnızca tarihin özneleri yapmak açısından değil, aynı zamanda tarih yapıcılar olarak bu ideolojik arenada seslerini duyurmaları açısından da büyük önem taşır. Böylelikle, tarih-yapıcı olarak kadınlar anaakım tarih yazımını etkiler.

Bu makalede tarih yazımında egemen olan eril söylemin kısa bir özeti yapılarak, tarih yapıcılar olarak Osmanlı kadınlarının seslerini duyurdukları, kendilerini tarif etme

imkânı buldukları *Hanımlara Mahsus Gazete*' de yayımlanmış 7 makale söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmaya konu olan makalelerin seçiminde ise Müslüman, iyi anne ve eş olma söylemi taşıyanlar dikkate alınmıştır. Zira, Tanzimat Dönemi sonrası toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir süreçte kadına dair söylem biçimleri annelik, eş olma ve hukuksal düzlemde kadının yeri gibi konular üzerinden şekillenmiştir. Bu sebeple, çalışmada annelik, evlilik ve milliyetçilik konularına hassasiyet gösterilmiş; *Hanımlara Mahsus Gazete*' deki kadınlığa dair yaklaşımın temelleri sorgulanmış ve bu bağlamda gazetenin yayın politikası ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tarih Yazımında Eril Söylem

Geçmişten geleceğe doğru bugünün kaydedilmesi ve kişinin kendisi ile öteki arasındaki farkı ortaya koymasını sağlayan araç olarak tanımlayabileceğimiz tarih, kaydedilmiş ve yorumlamaya tabi geçmiş anlamına gelmektedir (Berktaş, 2011: 183). Bu yönüyle de yalnızca bilgi üretmek rolünü üstlenmekle kalmaz, toplumların organik bir bellek oluşturmada etkin olur. Bu önemli rol tarih yazımını iktidar ilişkilerini sorgulayan ve bu sorgulamaya bizleri de davet eden bir yapıya dönüştürür. Hangi düşüncelerin ne tür kitleler tarafından üretildiği oldukça önemli bir meseledir. Tarih disiplini uzun yıllar boyunca “Batılı, beyaz, soylu, burjuva, erkek” grupların çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Dışarıda kalanlar ise siyahlar, işçiler, köylüler ve kadınlardır (Çakır, 2011: 30). Herodot ve Thukydides’in tarih yazıcılığında erkeklerin gerçekleştirmiş olduğu büyük siyasi işlere ve askeri olaylara rastlamaktayız. Böylesi bir tarih anlayışının iktidarın merkezinde gerçekleştiği ve erkekleri özne yaparak söylemlerini inşa ettiğini, tarih anlayışının öznesinin de erkekler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Tıpkı geleneksel tarih yazımında olduğu gibi, modern ulusal tarih inşa etme sürecinde de kadınlar, azınlık etnik ve dinsel gruplar tarih-yapıcıların özneleri olmamıştır (Aliefendioğlu vd., 2011: 137). Aslında cinsiyetçi tarih anlayışı yalnızca ilk çağlarda görülmemiştir. Fakat kısmi de olsa Aydınlanma Dönemi ile tarih anlayışında farklılıklar meydana gelmiş ve tarih anlayışında iktidar odaklı yapıdan toplum odaklı bir yapıya doğru bir kayma yaşanmıştır. Her ne kadar 18. yüzyıl Aydınlanma Döneminde Fransız ansiklopedi yazarları akıllı ve bireyin hakkını savunmuş olsalar da, kadınları bir özne olarak saymamakta, söylemleri sadece erkekler için geçerli olan çelişkileri kapsamaktadır. Bu çelişik söylemi savunanların en ünlülerinden birisi J.J Rousseau idi. Rousseau kadınların ve erkeklerin yaratılış olarak farklı olduklarını ve bu sebepten de eğitimlerinin de farklı olması gerektiğini savunmuştur (Kayhan, 2005). Evrensel insan öznesini “eğitilmiş erkek” olarak gören bu cinsiyetçi tarih anlayışında kadınlar kamusal alandan dışlanmış ve eğitim olanaklarından faydalanamamışlardır. Ayrıca üniversitelere ve kütüphanelere alınmamaları nedeniyle tarih sahnesinde kendilerini, kendi sesleriyle ifade edememişlerdir. Bu noktada kamusal alanın ne olduğundan kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. Habermas kamusal alanı insanların herkesin ortak derdi olan bir mesele hakkında rasyonel bir tartışma ortamında kamuoyu oluşturdukları yer olarak tarif eder. Habermas’a göre kamusal alan oluşması için ortak bir çıkar olmalı ve bu çıkar doğrultusunda özel alan geride bırakılmalıdır. Fakat ortak çıkar ve özel alan kavramları sorunludur. Çünkü özel alan denilen şey ile kamusal alan olarak tarif edilen yerin sınırlarının net bir şekilde ayrıldığını söylemek yanlış olur.

Özel alan olarak tanımlanan yer ile bir kamusal alan arasındaki sınırlar muğlaktır. Bu tip bir ayırım kadına evlilik, ev işleri ve annelik gibi görevler yüklemiş ve onun kamusal alandan uzaklaştırılmasına neden olmuştur. Tarih dışı sayılan ev işleri ayrıca kadının emeğini görünmez kılmıştır. Kadınların karşılıksız ev emeği hem kapitalizmin hem de patriarkanın yeniden üretilmesine neden olmuştur. Bir başka ifadeyle ev işlerinin mesai saatleri yoktur ve gündelik yaşamla iç içe geçmiştir ve böylelikle boş zaman ve günlük yaşamı birbirinden ayırmak zorlaşmış, yapılan işler kadının günlük yaşantısının bir parçası haline dönüşmüştür. Ayrıca bu işlerin belirli bir mesaiye tabi olmaması kamusal alan ve özel alan ayırımını çetrefilli yapan önemli bir meseledir. Bu durum ise kadınların hane içindeki emeklerinin göz ardı edilmesini ve kadınların eve aitlermiş yanılmasını pekiştirmiştir (Savran, 2010: 162).

Kadının ev ile özdeşleştirilmesi ise erkek merkezci bir tarih söylemine neden olmuştur. Erkek merkezci (androcentrist) yaklaşım Batı uygarlığında kadını Meryem ya da fahişe, melek ya da şeytan şeklinde dualistik bir şekilde sunmaktadır. Yani, bu modelde kadın hem fedakârlığı, çalışkanlığı, ailesine bağlılığı vb. erdemlerinden dolayı kutsanmış, hem de bir kriz anında haneye ve devlete yönelik tüm tehditleri temsil eden unsur olarak gösterilmiştir (Çakır, 2011: 35).

Bununla birlikte, düşünce tarihinde erkek egemen söylemin, hiyerarşik dualist düşünce eksenini üzerinde kurduğu çeşitli tahakküm alanlarından biri olan kadının ötekileştirilmesi çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Feminizm hareketinin tarihsel süreçteki gelişimi, egemen erkek söylemiyle mücadelesi, Marksizm ile ilişkisi ve toplumsal cinsiyet üzerine tartışmaları cinsiyetçi tarih yazımıyla yapılan mücadelede önem taşımaktadır. Tarih yalnızca erkeklerin önemli bulduğu konular üzerinden şekillenmeye ve kaydedilmeye devam ettiği sürece, kadınların mücadeleleri arka planda kalacak (Berktaş, 2011: 182) ve böylesi bir tarih yazımı da kısmi ve cinsiyetçi olacaktır.

Osmanlı’da Bir Kadın Kamusal Alanı: *Hanımlara Mahsus Gazete*

Osmanlı tarihinde kadının yeri hakkında araştırmaların elde ettiği bulguların çoğu 16. yüzyıldan 19. yüzyılın başlarına kadar kentlerde yaşayan Osmanlı kadınları ile ilgili mahkeme tutanaklarına dayanmaktadır. Avrupalı kadınlardan farklı olarak bu yıllarda yaşayan Osmanlı kadınlarının –en azından hukuksal düzlemde- evlendikten sonra da servetlerinin denetimini ellerinde bulundurabilme haklarının olması bu tür belgelerin var olmasına olanak sağlamıştır. Bunlardan başka, mektuplar, günlükler, ev idaresiyle ilgili yeni kaynakların bulunması son zamanlarda Osmanlı kadınlarına yönelik ilginin artmasıyla paralel gelişmektedir (Faroqhi, 2002).

Osmanlı’da özellikle 17. ve 18. yüzyıllar hakkındaki kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla genellikle dini ilimlerde, hadis, tefsir, Hz. Muhammed’in günlük yaşamı, tasavvuf eğitimi gibi konularda, özellikle üst tabaka denebilecek sosyal grup içinde kadınların eğitimi olduklarına dair bilgilere ulaşılmaktadır (Kafadar, 1994; Faroqhi, 2002).

19. yüzyılda ise Osmanlı’da büyük toplumsal değişimler yaşanmış ve siyasal

yaşamdaki dönüşümler sosyal hayata da sirayet etmiştir. Bunların en başında 1839'da ilan edilen Tanzimat'la birlikte Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasal, ekonomik ve sosyal değişimler yer almaktadır. Örneğin hukuk alanında, bu ferman ile tüm vatandaşlar "Osmanlı Vatandaşı" olarak kabul edilmiştir. İlk kez yurt dışına öğrenci gönderilmiş ve laik anlayışa göre işleyen nizamiye mahkemeleri kurulmuştur.

Modernleşme süreci olan bu dönemden kadınlar da etkilenmiştir. Tanzimat ile başlayan bu yenileşme hareketiyle toplumsal değişimler baş göstermiştir. Bu dönemin Osmanlı'daki kadın hareketinin filizlenmeye başladığı yıllara işaret ettiği ifade edilebilir. Daha doğru bir ifadeyle, Tanzimat Dönemi'nde kadının toplumdaki yeri ve önemine yönelik gerçekleştirilen uygulamalar Osmanlı'daki kadın hareketinin zeminini hazırlamıştır. Tanzimat ile başlayan Osmanlı'daki modernleşme çabalarının bir ayağı kadının toplumdaki değerinin/yerinin sorgulanmasıdır. Bu bağlamda, Osmanlı'daki kadın hareketi tabandan başlamamıştır. Bu dönemin aydınlarının temel meseleleri aile içi ilişkiler, tesettür ve kadının eğitimidir. Kadının toplumda iyi bir anne ve eş olma rolü İslamiyet çerçevesinde tartışılmıştır. Bu dönemdeki yaklaşım bir taraftan sırtını İslamiyet'e dayarken diğer yandan modernleşmeyi kapsamaktadır. Bu çerçevede, kadının özgürleşmesi için İslamiyet'in ilk yıllarından ilham alınmasının önemi vurgulanmakta ve Asr-ı Saadet Döneminde kadınların statüleri, hangi meslekleri icra ettikleri bu dönemdeki siyasi ve dini yönden önemli kadın âlimlerden örnekler verilerek aktarılmıştır. (Kurtoglu, 2000: 24)

Osmanlı'daki hukuka ve eğitim alanına yönelik bu müdahaleler o dönemdeki kadının toplumdaki yerine dair tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Bu dönemde gerçekleştirilen bir dizi eğitim ve hukuk reformu dikkat çeker. Kız çocuklarının eğitimlerine yönelik reformlar 1800'lü yılların ortasında Avrupa'dan getirilen ebe kadınların Mekteb-i Tıbbiye'de verdiği kurslarla başlamıştır. Eğitim alanındaki bu yenileşme hareketini ise 1858'de açılan ortaöğretim alanındaki İnas Rüştîyeleri ile 1864'te İstanbul'daki ilk Kız Sanat Okulu takip etmiştir (Avcı, 2007: 13).

Osmanlı Tanzimat Dönemi'nde kadınlara yönelik gerçekleştirilen yenileşme hareketleri yalnızca eğitim alanında gerçekleşmemiştir. Bu dönemde Osmanlı'da kadının hukuksal güvencesini güçlendirmek maksadıyla evlilik kayıtlarını denetlemiştir. Tanzimat'a kadar olan dönemde Müslümanlar arasındaki nikâhlar, mahkemelerde bizzat kadılar tarafından yahut mahkemelerin her nikâh için verdikleri özel izinlerle din adamları tarafından kısılması bazı aksaklıklara neden olmuş ve yaşanan bu aksaklıklar sonucunda kadınlar hukuki haklarından feragat etmek durumunda kalmışlardır. Kadınların yaşadığı bu mağduriyeti gidermek için 1881 tarihinde çıkarılan *Sicil-i Nüfus Nizamnâmesi*'nin 23. maddesinde, Müslüman halk arasında Şer'îye mahkemelerinden verilen izinle yapılan nikâhları kıyan imamın evlenmeyi sekiz gün içinde nüfus memuruna bildirmesi şartı getirilmiş ve evlilik kayıtlarının düzenli tutulması yönünde önemli adımlar atılmıştır (Aktaran Avcı, 2007: 14).

Osmanlı'daki kadın hareketinin tabandan gelerek kendisini göstermeye başladığı

zaman ise İkinci Meşrutiyetin ilanı¹ ve devam eden süreçtir (Demir, 1999; Van Os 2001; Akşit, 2010). Bu dönemdeki siyasal değişimler ve beraberinde getirdiği görece özgürlükler Osmanlı kadın hareketini de etkilemiştir. Bir başka ifadeyle, Osmanlı'daki kadınların örgütlenmeleri, Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan değişimler silsilesinin bir neticesidir. Bu dönemde, kadınlarla ilgili meselelerin toplumsal hayata nasıl dâhil edileceği, kültürel ve ekonomik kalkınmadaki yeri gibi tartışmalar ile ilgili olduğu görülmektedir (Özkiraz ve Arslanel, 2011: 3). Kadınların bu örgütlenme biçimleri ise iki kanaldan gerçekleşmiştir. Bunlardan bir tanesi derneklerdir. Bu dönemde, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, İstanbul ve Selanik gibi büyük şehirlerdeki üst sınıftan kadınlar taleplerini ve seslerini çeşitli amaçlarla kurulan dernekler ile duyurmuşlardır (Demirdirek, 2014). Bu dernekler şu başlıklar altında toplanabilir: yardım dernekleri, kadınlara meslek kazandırmayı amaçlayan dernekler, kültür amaçlı dernekler, ülke sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayan dernekler, ülke savunmasına yönelik kadın dernekleri, farklı etnik grupların kadın dernekleri, siyasal partilerin kadın dernekleri, feminist kadın dernekleri, siyasal amaçlı kadın dernekleri (Çakır, 2011: 87).

Kadınların derneklerden başka etkin bir şekilde varlıklarını görünür kıldıkları bir diğer ortam ise basın aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bir diğer ifadeyle, kadınlar 1909 yılında çıkan Dernekler Kanunu ile pek çok dernek kurmuş (Özkiraz ve Arslanel, 2011: 6), böylece kendilerini örgütsel olarak ifade edebilmiş ve basın yoluyla da birey olarak sorunlarını dile getirmişlerdir (Çakır, 2011: 87). Elbette bu bireysel söylemler kadınlar arası iletişimi yaygınlaştıran ve toplumsal bir boyuta dönüştüren bir yapıya sahiptir. Bu yüzden hem dergiler hem de dernekler kadınlar arası iletişim açısından oldukça önemli bir yerdedir. Kadınların kendilerinin yahut erkeklerin desteği ile kurdukları basın organlarından önce, karşımıza *Terakki-i Muhadderat* gazetesinde² üç hanım imzalı mektup dikkat çeker (Van Os 2001: 336; Çakır 2011: 60). Bu mektupta kadınlar erkekler ile aynı ücreti vermelerine rağmen vapurda aldıkları hizmetin farklı olmasını eleştirmiş ve cinsiyet temelli ayrımcılığı sorgulamışlardır. 1868 yılında Ali Ragit ve Filip Efendi tarafından çıkarılan bu gazetede ayrıca kadınların okuma yazma bilmemesi Batılı kadınların gerisinde kalmasına sebep olarak gösterilmiştir (Peltekoğlu, 1995: 121).

Kadın gazetesi olarak düşünüldüğünde, *Terakki-i Muhadderat* dışında ilk kadın gazetesi *Hanımlara Mahsus Gazete*'dir (Akşit, 2010: 60). Bu gazetenin bu çalışmada özellikle incelenmesinin sebebi ise İkinci Meşrutiyet'ten önceye, Tanzimat Dönemi'nin sonrasına denk gelmesidir. Zira kadınlara yönelik devlet müdahalesinin egemen olduğu bu yıllarda tabandan gelen bir kadın hareketi yoktur. Bu yüzden *Hanımlara Mahsus Gazete* dönemin tarihsel ve sosyolojik koşulları nedeniyle oldukça önemli bir yerdedir.

¹ 1908 yılı meşrutî monarşinin kurulduğu ve hükümetin yalnızca halk tarafından seçilmiş bir meclise karşı sorumlu olduğu bir döneme işarete eder. İkinci Meşrutiyetin İlanının ardından, kabinenin padişaha karşı değil, Meclis'e karşı sorumlu olduğu bir sistem kurulmuştur (Birecikli, 2008: 218). Osmanlı'daki tüm bu siyasal değişimler ise daha demokratik bir topluma doğru ilerlemeyi hızlandırmıştır. Böylesi bir ortamda Osmanlı kadın hareketinin ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır.

² Kadınlara yönelik ilk süreli yayın olarak kabul edilen *Terakki-i Muhadderat* 1869 yılında Terakki gazetesinin ilavesi olarak yayın hayatını başlamıştır. Gazetenin ismi dış kapakta *Muhadderat*, içeride ise *Terakki-i Muhadderat* olarak yer almaktadır. Bu gazetenin ilk sayısına bakıldığında "Muhadderat için gazetedir" ibaresi yayın politikasının bir göstergesidir. Muhadderat kelimesinin anlamı ise örtülü ve iffetli kadın demektir. *Terakki-i Muhadderat* ise iffetli kadınların ilerlemesini ifade eder (Tunç Yaşar, 2008: 98-99).

Bu yönüyle Osmanlı kadın örgütlenmesinde öncü bir yayın organı olma niteliğini taşımaktadır.³

1 Ağustos 1895 yılında, İkinci Meşrutiyet'in ilanından önce, ilk olarak haftada iki gün (1-150) ve daha sonraları haftada bir gün çıkmaya başlayan gazetenin başyazarı ve çekirdek kadrosu kadın yazarlardan oluşmaktadır. Çekirdek kadroda bulunan kadınlar, aydın bürokrat kesimin kızları ya da eşleridir. Bu kişilerin arasında Fatma Aliye, Emine Semiye ve şair Nigar gibi isimler vardır. *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin sahibi ise *Tarik* gazetesinin başmuharriri İbnül Hakkı Mehmet Tahir'dir. *Hanımlara Mahsus Gazete* 612 sayısı ile Osmanlı basın hayatının uzun soluklu yayınlarından birisidir (Aktaran Akşit 2010: 60). Ayrıca, Osmanlı'da en uzun süreli basılmış kadın gazetesidir (Toska, 1994: 133). 1-150 arasındaki sayıları haftada iki kez, diğerleri ise haftada bir kez olarak çıkmıştır. 1895 ve 1908 yılları arasında toplamda 612 sayı çıkarmış olan bu gazetede dönemin önemli aydın kadınlarının eserleri kamuoyuna sunulmuştur. Birinci Meşrutiyet Dönemi'nde çıkmaya başlayan gazetelerin birçoğunun kısa zamanda yayın hayatına son vermiş olması göz önüne alındığında, *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin 13 yıl kadar uzun bir süre yayın hayatına devam etmesi gazetenin etkinlik alanının oldukça geniş olduğunu göstermektedir.

Hanımlara Mahsus Gazete'yi farklı kılan noktalardan bir diğeri ise yazarların kimliklerini gizlememiş olmalarıdır. Daha önceleri basılmış dergilerde kadınlar imza olarak "bir hanım" ifadesini ya da sadece ön isimlerini kullanırken (bkz. *Terakki-i Muhadderat*), *Hanımlara Mahsus Gazete*'de ad ve ikinci isimlerini⁴ birlikte kullanmışlardır. Gazetede okur mektuplarına yer verilmiş, yazarlığını Hatice ve Semiha hanımların üstlendiği "*Genç Kızlara Mahsus*" adıyla bir de ek basılmıştır. Gazetenin 6 aylık hâsılatının %5'i kimsesiz kızlara çeyiz parası olarak ayrılmıştır. Gazetede aile, toplum, eğitim, sağlık ve moda gibi konuları ağırlıklı olarak işlenmiştir. Yurtdışından verilen örneklerle kadınların her işi başarabilecekleri gerçeğine olan inanç pekiştirilmiştir. *Hanımlara Mahsus Gazete* sadece yurt içerisinde ilgi görmekle kalmamış, aynı zamanda Fransa'dan Madam Durani Montila gazetesinin Paris muhabiri olmak için gazeteye mektupla başvurmuştur (Çakır, 2011: 72-73).

Yayın amacının açıklandığı ilk sayıda "nesil yetiştiriciliği" rolü ve kadınların geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu hususta *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin önde gelen isimlerinden Fatma Aliye, gazetede ilk yazısı "Bablulardan İbret Alalım" başlıklı yazısında gazetenin çıkış noktasının kadınlara yararlı olmak olduğunu ifade etmiştir (Aliye, 1895a: 2-3). Gazetenin yayın politikasının kadının içerisinde bulunduğu konum ile yaşadığı toplum arasındaki bağlantıyı kurmak olduğu ifade edilebilir. *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin yayın politikasının kabaca iki ayağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Batı'daki gelişmelerin takibi ve Osmanlı kadınının yerinin sorgulanmasıdır. Bu bağlam gazetenin ilk yayınında kendisini göstermiştir. Entelektüel Türk kadınları ve eserleri

3 Bu noktada *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin çıktığı dönemlerde Osmanlı'da kadın okur-yazarlık oranının oldukça düşük olduğunu belirtmekte fayda var. Burada ifade edilmek istenilen nokta *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin Osmanlı'daki kadınlar arası iletişimin önemli öncülerinden biri olduğudur. Bir anlamda *Hanımlara Mahsus Gazete* Osmanlı'da basın yoluyla bu iletişimin önünü açan ilk yayındır. Bu yüzden, dönemin okur-yazarlık oranını oldukça düşük olsa da, *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin ileriki dönemlerdeki tabandan gelen kadın hareketini etkileyen bir basın kaynağı olması önemli bir husustur.

4 Osmanlı Devleti döneminde bireyler aileden gelen lakaplarla ya da baba isimleriyle anılmaktaydılar.

tanıtılarak Türk kadının yeteneğinin gösterileceği, Osmanlı'daki ve dünyadaki kadınlarla ilgili bilgilerin sunulacağı ve dünyadaki kadınların durumundan okuyucunun haberdar edileceği ilk sayıda vurgulanmıştır. Yayın politikasının ikinci ayağı ise kadınların nesil yetiştirici rolleri vesilesiyle nasıl iyi bir eş ve anne olacaklarının aktarılmasıdır. Gazete temelde “iyi ana, iyi eğitim ve iyi Müslüman” olmak ilkleri çerçevesinde şekillenmiştir (Aktaran, Peltekoğlu, 1995: 124).

Kadınlar için yeni rol modeller, okuma yazma kampanyaları, eş tahakkümünün azaltılması gibi meselelerde, Osmanlı kadınlarının milliyetçi güruhla ortak yaklaşımlar sergilemiş olduğu ifade edilebilir (Akşit, 2008). Bu noktada feminizm ve milliyetçilik ideolojisinin kesişme noktalarına bakmakta fayda var. Feminist hareket ile milliyetçiliğin ilişkisi yalnızca milliyetçi hareketler ile feminizm aynı zaman diliminde tarih sahnesine çıkmasından kaynaklanmaz. Bu durum milliyetçilik ve feminist hareketlerin ulusal egemenlik gibi ortak hedeflere sahip olması ile ilişkilidir (Herr, 2003: 135). Oy hakkı, siyasi katılım gibi süreçlerde kadın hareketi milliyetçiliğe destek vermiştir. Fakat her ne kadar milliyetçi süreçlerin içerisinde yer alsalar da, milliyetçi kitlenin iktidara gelmesiyle kadınların dışlandıkları da aşîkârdır (Demirdirek, 2015). Milliyetçilik ve feminizmin kesiştiği oy hakkı, siyasal katılım ve kamusal alanda temsil gibi konular dışında oldukça dikkat çekici ortak noktası annelik vurgusudur. Milliyetçilik ideolojisinin tarih sahnesine çıkışı modernleşme ve ulus devletler dönemine denk gelir. Modernleşme ile başlayan toplum yapılarındaki kökten değişimde, kadınların rolü ve nesil yetiştiriciliği üzerinde önemle durulmuştur. Bu dönemde kadınlar için biçilen ideal rol yeni bir toplum tahayyülünde “ulusun anneleri” rolüdür. (Kerestecioğlu, 2014). Bu noktada milliyetçiliğin geleneği sürdürme amacında olduğu, bu çerçevede milletin soy kütüklerine indiği ve bu yönüyle bugünü/yarını kurguladığı dikkate alınmalıdır. Bu özelliği ile milliyetçilik toplumlarda yaşanan kaos ortamında bir yol haritası sunar ve bu yol haritasında kadınların anne olma vasıfları önemli bir rol taşır. “Yeni annelik” biçimleri arayışında milliyetçi söylem ile feminizmin kesişimi dikkat çeker (Akşit, 2014). Hele ki bu durum Osmanlı kadın hareketi açısından çok daha anlamlıdır. Van Os’a (2001: 336) göre Osmanlı kadınlarının örgütlenmesini feminist literatürdeki kavramlarla açıklamak mümkün değildir. Bu yüzden “ailesel feminizm” kavramını ortaya koyar. Ailesel feminizmde mevcut ataerkil yapılanmanın bir eleştirisi yoktur; bilakis kadının konumu aile içindeki annelik ve eş olma vasıfları ile tarif edilmektedir. Bu çerçevede gazetede bazı evlilikle ilgili makalelere bakmakta fayda var. “Zevce” (1898a) adlı makalesinde Fatma Aliye Hanım evliliğinin bir medeniyet basamağı olduğunu iddia etmektedir. Eş demenin birbirine uyumlu olmak anlamına geldiğini söylemekte, evlilikte bir beraberliğin önemli koşullarından birsinin uyum olduğunu ifade etmektedir. Fatma Aliye Hanım yalnızca iyi bir eş olmaya değil, aynı zamanda annelik hususuna da değinmiş ve bir ailede iyi bir anne olmanın kuşaklar arası aktarım ile gerçekleşeceğini ifade etmiştir. “Vâlîde” (1898b) başlıklı makalesinde genç kızlara anne olmadan önce çocuk yetiştirme hususunda yazılan şeyleri okumalarını tavsiye etmiştir. Ayrıca, büyükannelerin sahip oldukları hayat tecrübelerini torunlarına, genç kuşaklara aktarmalarının önemini altını çizmiş, böylelikle gençlerin hatalarını daha kolaylıkla düzeltebileceğini ifade etmiştir.

Burada *Hanımlara Mahsus Gazete*’nin ısrarla üzerinde durduğu “Müslüman iyi anne ve eş” tanımında geçen “Müslüman” vurgusunun milliyetçilikle bağlantısını açıklamak

faydalı olacaktır. Burada milliyetçilik ile kastedilen kökenlerine sahip olma, geçmiş ile gelecek arasında bir kültür aktarımı görevi üstlenme ve Avrupa kadınının bir taklidi olmama mücadelesidir. Bu bağlamda, *Hanımlara Mahsus Gazete*’de kadınların nesil yetiştirici rolleri vesilesiyle iyi bir eş ve anne olmalarının gerekliliğinin vurgulanması gazetenin milliyetçi söylemle olan ilişkisini ortaya koyar. Bu çerçevede gazetede milliyetçi söylem hem geçmişin dokusunu içinde barındıran hem de yeni bir gelecek tahayyül edecek şekilde olmuştur. Özellikle iyi/ahlaklı bir anne olunması ve kadınların okuma yazma oranlarının artırılması gibi konular üzerinde çokça durulmuştur. *Hanımlara Mahsus Gazete*’nin önde gelen isimlerinden ilk kadın romancımız Fatma Aliye Müslüman kadınların kendi tarihlerini araştırmalarının önemine dikkat çekmiş (Çakır, 2011: 71) ve yüzyıllar öncesindeki önemli Müslüman kadınlardan örnekler vererek İslam dininin esasen kadınların liderlik rollerini almasındaki yerini vurgulamıştır (Akşit, 2010: 65).

Hanımlara Mahsus Gazete’nin ısrarla üzerinde durduğu iyi Müslüman anne olma rolüne milliyetçilik ile ilişkisine baktığımızda Batı’nın taklit edilmesinin sert eleştirisi kaşımıza çıkar. Kadınların eğitiminde Batı’nın taklit edilmesini eleştiren Fatma Aliye Hanım her halkın kendi ahlak ve adabına göre eğitilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Fatma Aliye, 1896a: 2). Bir başka deyişle Aliye’ye göre modernleşme hareketi Osmanlı ve Türk çizgisinden uzaklaşmadan gerçekleştirilmelidir. Bu husustaki görüşlerini ise şu şekilde ifade etmiştir.

Bizde ise Fransız muallimesi ile terbiye edilen kıza Fransız terbiyesi veriliyor. İngiliz muallimesinden tederrüs edilen kıza İngiliz terbiyesi veriliyor. Alman veya sair muallimler ile terbiye edilenler de o terbiyeyi alıyor. Suret-i terbiyedeki bu tenevvü ve karşılık nisvan-ı Osmaniye için hoş görülemez. Bu suretle Türklük ve Osmanlılık terbiyesi nerede kalıyor?

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, Fatma Aliye Hanım yalnızca eğitimin niteliğini sorgulamakla kalmaz, aynı zamanda kadınların eğitimi meselesine milliyetçi bir ruhla yaklaşır. Bu çerçevede Avrupalı ünlü kadınları tanıyıp kendi tarihinden ünlü İslam kadınlarını tanımayan genç kızları eleştirir. Bu hususta Fatma Aliye Hanım terbiye konusunu iki kanaldan incelenmiştir. Alaturka ve alafranga terbiye konusuna açıklık getiren Aliye’ye göre kadınların eğitiminde önemli olan asıl şey hüsnü terbiyedir. Bu bağlamda kadınların okuma-yazma öğrenmeleri ve yabancı dil öğrenmeleri gerekliliğini vurgulayarak, kendi kültürlerinden de uzak kalmamalarının gerekliliğini ortaya koyar.

Hanımlara Mahsus Gazete’de yalnızca Avrupa tarzı eğitim ve yaşam biçimi eleştirilmemiştir. Yeni bir İslam tahayyülü ve bu bağlamda kadının yeri ortaya konulurken İran’ın fethinin olumsuz etkisi de aktarılmıştır. Bu çerçevede, Fatma Aliye Hanım “Eslâf-ı Nisvân: Arab Kadınları” (1896b) adlı makalesinde kadınların gelişmesinin önüne engel koyan etkenlerin İslamiyet ve Osmanlı Devleti olduğu yerleşik inancına meydan okur ve kadınların cehalete sürüklenmesinin İran’ın fethinden sonra başladığını iddia eder. Bu durumu ise fetihten sonra Osmanlı’da bazı adetlerini benimsemesiyle ilişkilendirir. Bunlardan bir tanesinin kadınların örtünme biçimi olduğunu iddia eder ve İranlılar gibi örtünen kadınları eleştirir.

Hanımlara Mahsus Gazete’nin Tanzimat aydınlarının tartışma konularından olan kadın giyimi meselesiyle de yakından ilgilendiği görülmektedir. Bu yönüyle gazete yalnızca iyi bir Müslüman anne ve eş olmayla alakadar olmamış, aynı zamanda

kadınların nasıl giyinmeleri ve moda hususu üzerinde de ısrarla durmuştur. Bu çerçevede kadın okurlardan gelen eleştirilere de cevap verilmiştir. *Hanımlara Mahsus Gazete*'de yayımlanan “Moda Hakkında Bir İki Söz” (1895c) başlıklı yazıda “Moda şimdi Avrupa’da aldığı tarzı itibariyle hoş değildir. Lakin esasen kadınlık hasailindendir” denilmektedir. Böylelikle modanın kadının tabiatına ait olduğu kabul edilirken, Avrupalı giyim tarzının taklidi eleştirilmiştir. Ayrıca kadının nasıl giyinmesi gerektiğinin sınırları ise şu şekilde çizilmiştir:

Şâyân-ı itiraz olan, kadının modaya mutabık giyineceğim diye hüsn-i tabîâtine mugâyir bir kılığa girmesi ve bizim içinse büsbütün âdât-i milliyemize mugâyir bir kıyafet tercih edilmesidir. Bu halde moda merdud olabilir, fakat esas itibariyle bir kadın için merdud değildir. Modadan maksat hoş görünecek kadar giyinmek ise kabul olunabilir.

Bu ifadeler ile kadının tabiatına ve kültürüne aykırı bir biçimde giyinmesinin uygun olmadığı vurgulanmıştır. Bu tespitlere bakarak, gazetenin milli değerleri muhafaza etme mücadelesi gösterdiğini ve kültürel olan değerleri savunduğu görülmektedir.

Hanımlara Mahsus Gazete'de aile içindeki eğitici ve yönlendirici rolleri vesilesiyle kadınların aynı zamanda toplumların gelişmesindeki katkısının üzerinde önemle durulmuş, kadınların evlilik kurumuna adım atarken sahip olmaları gereken en önemli özelliklerden birisinin tahsil olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, evlilik kurumunun devamı ve mutluluğu için kadınların eğitilmiş olmaları gerekliliği önemle belirtilmiştir. Gazetede kadınların hayatlarını hangi toplumsal roller çerçevesinde sürdürmeleri gerektiği annelik, yeni nesil yetiştiriciliği gibi roller üzerinden tarif edilirken, bu tartışma İslamiyet'te kadının yeri çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede derginin önde gelen isimlerinden olan Fatma Aliye, İslam'ın kadınları köleleştiren bir din olduğu yerleşik Batı düşüncesini sorgulamış ve ortaya hem yeni bir milliyetçilik hem de yeni bir İslam tahayyülü koyarken konuya Yeni Osmanlı bakış açısıyla, milliyetçi bir ruhla yaklaşmıştır. Bu çerçevede ele alındığında *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin takip ettiği çizginin Yeni Osmanlılar ile yakından ilişkili olduğu ifade edilebilir. Bu noktada Yeni Osmanlıcılığın ne olduğuna kısaca değinmekte fayda var. Yeni Osmanlılar Tanzimat bürokrasisinin içinde yer almak üzere yetiştirilmiş ama bu devlet kadrolarının dışında tutulan bu sebeple de düşüncelerini basın yoluyla dile getiren iyi yetişmiş aydınlardan oluşmaktadır (Akşit, 2010: 60). Yeni Osmanlılar Abdülaziz döneminin sonlarından itibaren önce yurt dışında, daha sonra I. Meşrutiyet boyunca ülke içinde basın-yayın faaliyetleriyle, İslamcılık ve Osmanlı milliyetçiliği çerçevesinde yayınlar yapan bir gruba temsil etmektedir. Kısmen teşkilatlı siyasi bir fırka olarak tanımlanan Yeni Osmanlı hareketi Osmanlı Devletinin çöküşünün engellenmesi hususunda özellikle basın yoluyla dönemin aydınlarını uyandırmayı amaçlamıştır (Mardin, 2015: 275). Yeni Osmanlılar İslâmiyet'in en etkili olduğu döneme ve Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemine aşırı özlemle bakan kişilerden oluşmuştur (Zürcher, 2000:104). Bu kitle Tanzimat Fermanı'nı halktan kopuk değerlendirmiş ve kendilerini ifade ettikleri basın organlarında Osmanlı'daki Müslüman-Türk meselesine vurgu yapmışlardır. Yeni Osmanlılar, Avrupa'nın kültür konularında taklit edilmesine karşı bir duruşla Osmanlı'nın gerilemesinin arkasındaki temel meselenin şeriata önem verilmemesi olduğunu vurgulamışlardır.

Hanımlara Mahsus Gazete'nin yayınlandığı yıllar her ne kadar Jön Türk hareketinin etkili olduğu döneme denk geliyor olsa da, *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin

Yeni Osmanlılar çizgisini takip etmesi dikkat çekicidir. Bu noktada Yeni Osmanlılar ile Jön Türkler arasındaki farklılığa değinmek gerekmektedir. Yeni Osmanlılar Tanzimat'ın ikinci yarısında ortaya çıkan, sivil toplum temelli ve basın yayın organlarının aracılığıyla sesini duyuran bir kitledir. Jön Türkler ise Yeni Osmanlılardan ilham alan ve İkinci Meşrutiyet'in ilanını sağlayan askeri temelli bir gruptur (Akşit, 2010 : 63-64). Ayrıca, Yeni Osmanlılar Batı taklitçiliğine karşı çıkarak şeriatı savunurken, Jön Türk hareketi Fransız etkisinde şekillenmiştir. Jön Türklerin neredeyse hepsi pozitivizm, Darvencilik ve biyolojik materyalizm etkisi altındadır (Erol, 2011: 91). *Hanımlara Mahsus Gazete* ise İslamcılık ve milliyetçilik çizgisini muhafaza etmesi yönüyle Yeni Osmanlılık hareketi ile uyushmaktadır.

Sonuç

Tanzimat ile başlayan modernleşme süreci kadınların hak ve taleplerini ifade etme yolunu açarak, Osmanlı'daki kadın hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tanzimat Dönemi ile birlikte, İslamiyet'in Hanefi mezhebinin algıladığı şeriat anlayışına göre biçimlendirilen kadın, artık Batı'dan esinlenerek oluşturulan hukuk çerçevesinde tanımlanmaya başlanmıştır. Her ne kadar, bu dönemde kadın haklarının "Fransız yurttaş Yasası"na ya da "İslam Şeriatına" göre oluşturulması konusunda belirsizlikler yaşansa da (Yılmaz, 2010:195-196) , bu dönemin önde gelen düşünürlerinin Batı ile kıyasa girerek kadının toplumdaki yerini sorguladıkları ifade edilebilir. Fakat Osmanlı'daki kadın örgütlenmesi Batı'ya göre farklı olmuştur. Osmanlı Müslüman kadınlarının örgütlenmesini, feminist literatürdeki kavramlarla açıklamayan bunun yerine "ailesel feminizm" kavramını seçen Van Os'a (2001: 336) göre, Osmanlı Müslüman kadınları dönemin ataerkil toplum yapısını kabul ederek, verili düzendeki yerlerini yükseltmeye çalışmaktaydılar. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, *Hanımlara Mahsus Gazete* tam olarak "ailesel feminizm" kavramıyla örtüşmektedir. Eğitimden evliliğe ve modaya dair tartışmalar bir üst yapı olan erkek egemen toplumun içerisinden ve ona bağlı olarak kendisini tanımlama yoluna girmiştir. Özellikle, kadınların iyi bir Müslüman eş olarak nasıl tutum ve davranışlar sergilemesi gerektiği gazetenin yayın hayatı boyunca sorgulanmıştır. *Hanımlara Mahsus Gazete*'deki kadına yönelik tartışmalar, İslam dininin ve geleneksel toplum yapısının imkân verdiği çerçevede yapılmıştır. Bu yüzden, *Hanımlara Mahsus Gazete* muhafazakâr olarak adlandırılabilir. Özellikle gazetenin başyazarı Fatma Aliye'nin *Meşâhîr-i Nisvân-ı İslâmiyyeden Biri: Fatma Bint-i Abbas* (1895b) adlı makalesinde, Fatma Bint-i Abbas'ın 13. yüzyılda Ribatü'l Bağdadiye tekkesinin şeyhi olduğu, tekkede kadınlara ders verip, kadınlara ve erkeklere kürsüden vaaz verdiğini belirtmiş ve bu açıklamasıyla İslam dininin kadınlara yaklaşımını ortaya koymuş ve İslam'ın kadınları ikinci plana attığı yerleşik inancını sorgulamıştır. Böylelikle, *Hanımlara Mahsus Gazete* geçmişten o güne yeni bir İslam ve toplum tanımı yapmayı ve bu çerçevede de kadının yerini sorgulamayı amaçlamıştır. Fakat böylesi bir rol üstlenmesi nedeniyle *Hanımlara Mahsus Gazete* var olan yerleşik düzeni pekiştiren, başka bir ifade ile bu düzeni bazı reformist yaklaşımlar ile kısmen iyileştirmeye çalışan bir yapıdadır.

Hanımlara Mahsus Gazete'ye yapılan önemli bir eleştirinin ise gazetenin kadınları tarif ediş biçimi olduğu iddia edilebilir. Bunun belki de en önemli sebebi, *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin çekirdek kadrosunun dönemin okumuş kadınlarının "ideal kadın" tipini tarif etme biçimleridir. Çünkü böylesi bir tarif, kaçınılmaz olarak yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşen bir tanımlama çabasıdır. Bu yaklaşımın da kitlesel bir dönüşümü beraberinde getirip getiremeyeceği sorgulanması gereken bir meseledir.

Bu noktada *Hanımlara Mahsus Gazete* ve diğer kadın odaklı yayın organlarının kitlesel bir kadın hareketine ne kadar dönüştüğü, Türkiye Cumhuriyeti açısından tartışılabilir. Özellikle sanılanın aksine, Türkiye'de tepeden burjuva devrimiyle bir kadın hareketi başlamamıştır. Kadın hakları konusundaki ilerlemeler tarihsel süreklilik içinde, verilen mücadelenin bir sonucu olarak nitelendirilmelidir. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında Doğu ile Batı arasındaki sıkışmışlık hissi ve yeni kimlik arayışları oldukça travmatiktir. Yukarıdan inme bir modernleşme ile halk hareketi olmayan bu modernleşme deneyimi gelenekselden kopuşu ve modern olana doğru evirilmeyi içerisinde barındırmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesi ise geçmişin inkârı ve yeni olanın kucaklanması ile yapılmaya çalışılmıştır. Hem yer aldığı coğrafi konum, hem de geçirdiği sosyo-kültürel değişiklikler nedeniyle ne Batı ne de Doğu olabilen Türkiye sancılı bir süreç yaşamıştır/yaşamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kadın örgütlenmeleri daha önce başlamış bir sürecin devamı olarak hız kazanmasına rağmen, resmi ideolojide kadın hareketi Türkiye Cumhuriyeti'nin bir kazanımı olarak yer almış, Osmanlı dönemindeki bu çok önemli gazetecilik faaliyetleri, kadın dernekleri ve kadın eğitimi ile ilgili tartışmalar ve uygulamalar göz ardı edilmiştir. Hâlbuki Osmanlı'da yükselen feminist hareket, kadınlar açısından pek çok kazanımın yolunu açmış, bunların başında da gazetecilik ve dernek faaliyetleri yer almıştır. Esasen kadınların kendilerine ait yarattıkları bu kamusal alan Türkiye tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu yüzden, *Hanımlara Mahsus Gazete* her ne kadar muhafazakâr bir söyleme sahip olsa da, derginin yarattığı bu kadın sesi, ileriki yıllarda önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bir anlamda, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kadın hareketinin önünü açan söylemlerden bir tanesi olduğu ifade edilebilir.

Yayın politikasına baktığımızda, *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin erkek egemen bir toplum içerisinde konuştuğu ve kadınları bu bağlam üzerinden tarif ettiği iddia edilebilir. Fakat bu yayın politikasının erkek egemen kültürü pekiştiren bir özelliğe sahip olduğunu iddia etmek indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Dönemin tarihsel ve toplumsal koşulları göz önüne alındığında *Hanımlara Mahsus Gazete* kadınlara dair bir söylem yaratmış ve bu yönüyle de oldukça önemli bir yere kendisini konumlandırmıştır. Tarih yazımında eril egemen bir söylem olduğu ve ideolojik bir nitelik taşıdığı göz önüne alındığında, kadınların kendilerini tarif edişleri hele ki bir gazete vasıtasıyla bunu gerçekleştirmeleri dönemin koşullarında tartışılmaz bir önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Ahmet, Özkiraz, Nazan Arslaner, (2011). "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-10.

Ahmet, Yılmaz, (2010). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20-21(4), 191–212.

Aynur, Demirdilek, (2014). Osmanlı’da Feministler, *Amargi*, 32. <http://www.amargidergi.com/yeni/?p=267>. Erişim Tarihi: 16.07.2016.

Aynur, Demirdilek, A. (2015). “Feminist Tarih yazımı Üzerine Kişisel Notlar”, *Amargi*, 13–15.

Ayşe, Durakbaşı, (2008). “Kadınların Tarihinden Dersler: Feminist Bir Sosyoloji İçin Notlar”, *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 15–26.

Ayşenur Kurtoğlu, (2000). “Tanzimat Dönemi İlk Kadın Yayınında Dinin Yer Alış Biçimleri”, Yıldız Ramazanoğlu (der.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadının Tarihi Dönüşümü*, İstanbul: Pınar Yayınları, s. 21-52.

Cemal, Kafadar, (1994). *Asiye Hatun’un Rüya Mektupları*. İstanbul, Oğlak Yayınları.

Edward Hallett, Carr (1987). *What is History?*, London: Penguin.

Elif Ekin, Akşit, (2008). “Üç Osmanlı Feminizmi ve Doğu Kadınları”, *Doğudan*, 7, 84–91.

Elif Ekin, Akşit, (2010). “Hanımlara Mahsus Milliyetçilik: Fatma Aliye ve Erken Milliyetçi Stratejiler”, *Kebikeç*, 39, 57–74.

Elif Ekin, Akşit, (2014). “Milliyetçilik, Feminizm, Yeni Kadın”, <http://kaosgl.org/sayfa.php?id=17376>. Erişim Tarihi: 25.07.2016.

Erik, Jan Zürcher, (2000). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. Yasemin Saner Gönen (Çev.). İstanbul: İletişim.

Fatma Aliye, (1895a). “Bablulardan İbret Alalım”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, (2), 2–3.

Fatma Aliye, (1896a). “Ta’lim ve Terbiye-i Benat-ı Osmaniyye”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, 20, 1–2.

Fatma Aliye, (1896b). “Eslâf-ı Nisvân: Arab Kadınları”, *Hanımlara Mahsus Gazete*. 86: 3.

Fatma Aliye, (1898a). “Zevce”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, 186, 3–4.

Fatma Aliye, (1898b). “Valide”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, 190, 1–2.

Fatma Aliye, (1895b). “Meşâhîr-i Nisvân-ı İslâmiyyeden Biri: Fatma Bint-i Abbas” *Hanımlara Mahsus Gazete* 8: 3.

Fatma Tunç Yaşar (2008). “Osmanlı Kadınının Eğitimine Yönelik İlk Süreli Yayın: Terakki-i Muhadderat”, *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi* (3), 98-105.

Fatma, Kayhan, (2005). *Feminizm*. İstanbul: BDS.

- Fatmagül, Berkta, (2003). *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis.
- Fatmagül, Berkta, (2011). *Politikanın Çağrısı*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Filiz, Balkta Peltekoğlu, (1995). “Dergiciliğin Gelişimi ve Türkiye’de Kadın Dergileri”, *Marmara İletişim Dergisi*, 9, 113-139.
- Gülnur, Acar Savran, (2010). “Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx’dan Delphy’ye Bir Ufuk Taraması”, *Praksis*, 10, 159–2010.
- Hanımlara Mahsus Gazete, (1895c). “Moda Hakkında Bir İki Söz”, 9, 1.
- Hanife Aliefendioğlu, Pembe Behçetoğulları, Sevda Alankuş, (2011). “Kadınlar Dile Gelince: Kuzey Kıbrıs’tan Ev, Kamusal Yaşam ve Kadınlık Halleri Üzerine Anlatılar”, *Kültür ve İletişim*, 14(2), 33–158.
- İhsan Burak, Birecikli, (2008). “Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Bakış*, 2(3), 211–226.
- İnci, Kerestecioğlu, (2014). “Feminizmin Milliyetçilik ile İmtihani”, <https://tr.boell.org/tr/2014/06/16/feminizmin-milliyetcilikle-imtihani>. Erişim Tarihi: 26.07.2016.
- Mardin, Şerif, (2015). “Tanzimat ve”İlmiyye”.”, Mümtazer Türköne, Fatih M. Özatan (der.), *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim, s. 261-267.
- Murat, Erol, (2011). “Jön Türkler’in Modernleşme Seyahatleri”, *Hece Dergisi*, 22, 88-97.
- Nicole, van Os, (2001). “Osmanlı Müslümanlarında Feminizm”, Mehmet Alkan (der.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi* İstanbul: İletişim. s.334–347.
- Nilüfer, Özcan Demir, (1999). “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 107–115.
- Ranjoo, Herr, (2003). “The Possibility of Nationalist Feminism” , *Hypatia*, 18(3), 135–160.
- Serpil, Çakır, S. (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis.
- Suraiya ,Faroqhi, (2002). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezer, Taşkiran, (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü.
- Yasemin, Avcı, (2007). “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde “Otoriter Modernleşme” ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 21, 1-18.
- Zehra, Toska, (1994). “Haremden Kadın Partisine Giden Yolda Kadın Dergileri Gündemleri ve Öncü Kadınlar” *Defter*, 21, 116–142.